

KIS-836 – Barzhoniezh ha komz plaen

(GE da LM – 05 12 04)

Laouen on o c'houzout e labourez war barzhonegoù nevez. Me ivez, abaoe ur pemzektez, zo o tastum testennoù en amboaz sevel ul levr. N'ouzon ket hag an anv "barzhonegoù" a vo lakaet war ar pezhioù-se. Degaset on da brederiañ war ar c'hemm a lakaer etre "barzhoniezh" ha "komz plaen". Ent klasel ez eo furmel ar c'hemm-se : ar varzhoniezh zo hanter hent etre komz ha kanañ, alese ganti ment, korvez, kellusk ha klotidigezhioù liesseurt. Mar klasker na zerc'hel kont eus ar c'hemm furmel, ne zeuer ket a-benn da zespizañ kemmoù all ; pe, kentoc'h, ar c'hemmoù a greder bezañ despizet a ziskouez buan d'o zro bezañ ken deberzhed hag ar c'hemm furmel. Diwar vont, pa aterser : "Petra eo ar varzhoniezh ?" e kouezher en un aridennad petraoù heñvel ouzh aridennad ar peragoù dont d'ar brezhoneg, pep live peragoù o skrammañ ul live mennet solietoc'h : adalek an "evit komz gant va mamm gozh" betek "evit piaouekaat araezioù spered nevez", o tremen dre skrammoù "ar yezh vroadel", "ar yezh proleterel", "splet an divyezhegezh"... Roparz HEMON, a-raok 1930, a zisklerie : "Dibab a reomp hon yezh peogwir en he dibabomp", respont, kentoc'h direspont krennus, a dremene hebiou da aridennad ar peragoù, unster gant pezh a alie a du 'rall : "Digarez n'hoc'h eus da c'houlenn digant den evit bezañ deuet" ; kentañ jestr ar barzh eo treiñ kein — goude 1930 e paouezas a dreiñ kein hag e pignas da heul ar c'hizhier koad all e kaouidell dro ar peragoù war-benn distreiñ Breizhizeliz diouzh ar gallekaat ; emañ ar wazhenn-se eus e istor oc'h echuiñ hiziv e-barzh ar geunioù a anavezomp. Evit peurgorvoiñ ar geñveriadenn etre barzhoniezh ha brezhoneg : un den a glev brezhoneg, unan a zaou, pe a gompren pezh a glev, pe ne gompren ket, a oar hepken n'eo ket galleg. Heñvel dra, un den a glev barzhoniezh, unan a zaou pe a zegemer ar pezh a glev, pe ne zegemer ket, a oar hepken n'eo ket poellek (dikoc'h : n'eo ket diouzh ur gemez a anavez). Er par-mañ e chom a-sav ar geñveriadenn etre barzhoniezh ha brezhoneg, rak ar brezhoneg hag ar galleg zo dezho an un staelad a yezh, pezh nad eo ket an degouezh gant barzhoniezh ha komz plaen.

Ar gomz plaen a anavezzer dre ma 'z eo gouezadus an abeg bezañ anezhi, eleze sklaer eo an erbar a zo en orin anezhi, hag ar gemez, peurliesañ ar poell, a zo etrezi hag an erbar-se. Al lizher-mañ da skouer zo fraezh an erbar anezhañ : komz en dro d'an aters "Petra eo ar varzhoniezh ?", ha pep frazenn anezhañ a denn da stigmañ ur poell etre an aters hag ur respont pe, goude stadañ an dic'hallusted da stigmañ ur poell, da lakaat a-wel "poell", kemez an dic'hallusted-se. Ar varzhoniezh, en eneb, ne ziskler erbar ebet pe, mar gra van da ziskouez erbaroù, n'eus ket da fiziout warno : e ober a ra warbenn kas pelloc'h, en tu-hont da bep erbar. Heñvel dra, pa greder diverzhout enni ur poell, eo arabat e zegemer da sol, n'emañ eno nemet evel lec'h tremen, evel arhent etrezek un anpoell en tu-hont, etrezek un islonk ma vordilh kemeziou a zo adarre kement all a arhentoù etrezek... Al lenner a lak kemm diouzhtu etre barzhoniezh ha komz plaen dre ar pezh a veze anvet e "santidigezh", dre pezh a anve PASCAL "les raisons que la raison ne connaît pas" ; hogen ar "santidigezh"-se n'eo ket hini ar skiantennoù a gav o gwalc'h gant an ergorennoù bezant er bed pe er bred, met gougorzhet eo gant ar varzhoniezh da dreiñ kein da gement ergorenn 'zo ha da dalañ e dibenn dehent ouzh ur "pezh" na c'haller envel nemet dre anvadoù nac'hek : ar goull, an anvoud, an na-vout, an nedev... Pa dizh an den (barzh pe lenner, ar c'hemm etre barzh ha lenner n'en deus eno ster ebet ken) emgavout a-dal d'ar goull, ar pezh a c'hoarvez, ar gwarelladur-se er vouezh, er skritur (kenkoulz e danvezioù all : sonioù, livioù, gwezioù, delvoù, meidoù...), zo ur rin, un digent, un deroù, ur c'hrouiñ, ur rezid, un nit (amañ ivez, an anvadoù, evito da vezañ yaek, zo ken dispis, ken andespizadus, ken anergeñverus hag an anvadoù nac'hek lakaet a du 'rall — ken, mar klasker lavarout muioc'h diwar an traoù-se, e kouezher gant erganadoù teñval e-giz : yaek eo an deroù, nac'hek eo deroù an deroù...

Evit distreiñ da gaoz kentañ va lizher, emeon en un entremar enkrezus : hag an testennoù a adkavan e 'm c'haieroù zo da embann ? Gant gerioù all : ha test int d'un deroù pe hepken an eztaol eus fromoù ha santadoù prevez, belbiachoù lu tamm pe damm pe, gwashoc'h, heklevioù da spered an amzer ? Reoù, bet troet e galleg, a voe dibabet gant dremmourion evit dalc'hioù barzhonegoù, met kement-se n'eo ket a-walc'h evit va c'hendrec'hiñ (alies e 'm eus klevet testennoù na oant nemet heklevioù d'an dodennoù diouzh ar c'hiz ; da skouer, ur strollad eus su Breizh o c'hoari ur pezh talbennet *Exclusez-moi, merci*, anezhañ un astommañ dodennoù torkulet ar mare, dirak ur c'hevredig entanet, maerez sokialour Kastellin er renk kentañ — "Ce n'est

pas neutre”, emezi, “Ce n’est pas neuf surtout”, a respontis). Dreist-holl ne fell ket din ma ve degemeret va skridoù dre ma “n’eus netra da lenn e brezhoneg”. E gwir — *pudenda dictu!* — e vije gwell din embann e galleg : kemperzh ur sevenadur graet a aesafe din jaojañ va skridoù, hag ouzhpenn se e vije dirazon ur c’hevredig diles, pezh a vuhezig pa voe embannet *Maen ar Ya* divyezhek — asantet ’m boa da c’houlenñ ur barzh gallek, Jean-Marie LE SIDANER, a zigoras din dor an *Éditions de La Différence* : aon ’m eus ne voe lennet *Maen ar Ya* war-bouez nebeut nemet en e destenn c’hallek ; padal, na pa ’m be tri lenner hepken e tremenin gant ar brezhoneg er wech-mañ.